

SPOMENICI GRADA NINA.¹

D. Stolna crkva i biskupska palača.

Po pomjesnoj predaji glavna bi ninska crkva sizala u prve vijekove kršćanstva; već X. vijeka postade osnovanjem narodne hrvatske biskupije katedralom. Toliku davninu ninske crkve potvrđuju i moćnici, što se u njoj još sveder čuvaju, kao što i krstiona IX. vijeka. Predaja pak pripisuje korenit popravak ninske katedrale kralju Zvonimiru², što također svjedoči za njenu drevnost. Ali ako se pogleda negdanja ninska katedrala, a današnja nadžupska crkva sv. Anselma, malo ukusna pačetvorinasta građevina, 26'00 m. d. a 9'50 š., na prvi mah se vidi, da tu ne stoji više davna zgrada, nego krpež raznih doba.

U sredovječnim ispravama češće se spominje ninska stolna crkva sv. Anselma, ili ispravnije sv. Asella³, ali potanji opis susrećemo tek u izvješću ninskoga vikara M. A. Raymunda oko g. 1536. Tada je crkva od starine bila vele trošna, te je izveden i neki popravak s dogratkom kapele sv. Marcele. Taj popravak je učinjen za biskupovanja Jurja Divnića (1510—29.), koji je u toj crkvi i pokopan bio⁴, a svjedoči to njegov grb, uzidan g. 1528. nad pobočnim sjevernim kneževim vratima i u ključu kapele sv. Marcele. Po ovom opisu možemo približno obnoviti tloris ninske stolne crkve, kakva je bila do XVI. vijeka. Crkva je bila na jedan brod, koji je završavao kružastom apsidom. Na srijed apsida bijaše glavni žrtvenik, a iza njega sakristija. Pod žrtvenikom je bio sarkofažić s moćima sv. Asella (theca lapidea), što je sada uzidan na stražnjem zidu sakristije te služi za pranje ruku. To je posuda od bijelog kamena 1'00 d., 0'34 v., a 0'49 š., sa izdubinom od 0'35 × 0'93 × 0'28. Na pročelnoj strani je polje uokvireno naskočenim rubom, a na srijed polja nalazi se blagosivljuća ruka, znamen Boga oca. Po izradbi i ikonografiji ova je kamenica starijega sredovječnoga doba.

¹ Sr. Vjesnik hrv. arh. dr. N. s. IV str. 156—171., V str. 184—192.

² Sr. Bianchi, *Zara cristiana*, II, 245.

³ U starijim izvorima do XIV. vijeka glavni ninski pokrovitelj se piše santus Asellus. (Sr. Ljubić, *Policorion*, *Starine XXIII*, str. 208, napis na glavnom zvonu ninskoga zvonika); kasnije je taj čisto latinski oblik pretvoren u navadniji njemački „Anselmus“. Nadgrobna ploča s likom biskupovim u ležećem položaju i napisom na okolo na rubu, sada je prislonjena uz unutarnji zid kapele sv.

Marcelle (Gospe od Zečeva); prvobitni grob bijaše u sakristiji, po bilješci XVII. vijeka zadarskoga vikara Valerija de Ponte, prijatelja povjesničara Lučića:

„Obijt die VIII Augusti MDXXX

Hic jacet Aeonius Pręsul sed

Diphnica proles

Sit sua sors inter regia celsa precor

La presente iscrizione giaceva in sacristia di Nona.“ (Pisma Lučićeva i de Ponteova u zbirci spljetskoga „Bihaća“)

S burne strane bile su crkvi dograđene dvije kapele: kapela sv. Ambroza, a do nje sv. Ivana Krstitelja sa krstionom. Iz poznijih opisa znamo, da je ova kapela bila kružastog oblika sa četiri niše, a u njezinoj sredini bijaše dobro poznata krstiona svećenika Ivana. Na desnoj strani crkve bila su tri žrtvenika: sv. Stjepana do glavnoga žrtvenika, sv. Križa i sv. Margarite do glavnih vrata. S lijeve strane prigradna je početkom XVI. vijeka kapela sv. Marcelle; žrtvenik neporočnoga začeca, presvetoga svetotajstva, i napokon do glavnih vrata žrtvenik neke svete. Uz crkvu je bio ovisok zvonik sa tri zvona, od kojih jedno pod imenom sv. Asella¹. U XVI. vijeku je crkva stradala i osiromašila², pa je biskup Marko Loredan (1557—77.) dao popraviti krstionu i udesiti ju po propisima tridentskoga sabora.³

Za svojevrijednoga požara grada Nina g. 1646. i stolna bi crkva zapaljena, te preostade samo kapela sv. Marcelle. U tom stanju je ostala sve do g. 1673., kad ju je obnovio biskup Frano de Grassis⁴. Tom prigodom bi smješten u kapelu sv. Marcelle kip bl. Gospe od Zečeva, po kojem se je od tada kapela prozvala. Početkom XVIII. vijeka crkva je opet pogorjela, pa su tom prigodom osobito trpili arhiv i riznica⁵.

Osobito je zanimiva povjest ninske krstionice. Na početku XVI. vijeka spominje se kao od starine trošna zgrada, pa se popravlja. I ona je za požara god. 1646. postradala; ali se je ipak održala, te su se u njoj pokapale odličnije osobe, kao što g. 1742. ninski knez Ivan Corner s kóerju. Da se proširi sakristija, bje kapela sv. Ivana Krstitelja g. 1746. porušena, a kamenica za uronjivanje muče iz Nina prokradena u Mletke. Protiv toga zločina prosvjeduje neki suvremenik ostrim riječima, opisujuć podjednako kapelu i krstionu u njihovom starom obliku. Kapela je bila kružastog oblika, posvođena i sa četiri pobočne niše. U sredini je stajala kamenica za uronjenje, kojoj se je silazilo preko pet stepenica, te je bila urešena napisima i „grbovima“. Ta kamenica je dospjela u kapucinski samostan del Redentore u Mlecima, a odatle kao dar samostana u novije doba u gradski Museo Correr, gdje se čuva pod br. 115. Rijetki taj spomenik sa napisom, kojemu se odaje auktorom svećenik Ivan za doba kneza Višeslava polovinom IX. vijeka, bio je već opetovano proučavan⁶, a jamči nam, da je već za ono doba opstojala kapela sv. Ivana i stolna crkva. Mletačka ruka naumila je potajice ukloniti važan starohrvatski ninski dokumenat baš s toga, jer napis spominjaše hrvatskoga vladara, a tako se je to u mletačko doba obično činilo sa dalmatinskim spomenicima, koji bi spominjali hrvatske vladare⁷.

¹ Farlati III. sacr. Ispravniji tekst kod de Grassis Mon. eccl. Non. br. 23 str. 119—21, gdje je ovo izvješće datovano g. 1499, dočim će po nutarnjem sadržaju biti napisano oko g. 1536.

² Fr. de Grassis n. m. br. 81 str. 281.

³ Farlati III. sacr. IV, 227.

⁴ Farlati III. sacr. IV, 233, Ferrari-Cupilli, Di Giulio Zaccaria, Zara 1864, str. 24—25. De Grassis n. mj. br. 97 str. 327—330.

⁵ Pismo niskoga kneza Lorenza Bemba, gener. providuru C. Pisanu 27. lipnja 1712.: u Namj. Arh. Atti Carlo Pisani I, 215; g. 1705. bijaše

pogorio jedan ormar u sakristiji s crkvenim rubljem, srebreninom i liturgičnim knjigama.

⁶ Kukuljević, Arhiv za jugosl. povjestnicu IV, 391; Ferrari-Cupilli, Voce Dalmatica 1860 br. 22; Rački, Doc. str. 376, Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća, 302; Martinov, Revue de d'Art chrétien; Cattaneo, L'architettura in Italia, str. 101; Starohrv. prosvjeta I, str. 259; Prodan, Contro il glagolito, Croazia 1900 br. 29—30 i posebni otisak.

⁷ Sr. Jelić Raccolta di documenti relativi ai monumenti di Spalato e Salona, 1894, str. 52

Pod kapelom sv. Ivana bijaše neka starija zgrada, kojoj su se otkrili ostaci g. 1843. Obzirom na dubinu pod tlom cijesimo, da ti ostaci ne pripadaju samoj kapeli sv. Ivana nego starijoj zgradi.

Kapelu sv. Marcelle dogradio je početkom XVI. vijeka biskup Juraj Divnić, kako njegov grb u ključu svoda svjedoči. Iza obnovljenja grada poslije kandij-skoga rata kapela sv. Marcelle bi prekrštena u kapelu Gospe od Zečeva, te godine 1780. obnovljena i produžena nastojanjem kneza Aleksandra Bona i Josipa Jurovića, kako napis na pročelju svjedoči: D · O · M | EX DEVOTA · CVRA · VI · GILAN | TIS · PROETORIS · ALEXANDRI · BONI | ET · SVM̄O · LABORE · IOSEPHI | IVROVICH · PROCVRATORE | AMPLIATA · ET · RESTAVRATA | FVIT · A · DNI · M · DCCL · X · X · X. Obnovljenjem pročelja g. 1695.,¹ te dograđenjem nove sakristije oko g. 1746. i produženjem kapele sv. Marcelle godine 1780., crkva je dobila sadašnji oblik.

Među dekorativne ostatke starije stolne crkve spadaju neki oko nje uzidani komadi. U kruni zdenca među zvonikom i kapelom bl. Gospe od Zečeva uloženo je više komada žrtvenika, među kojima se razabire ploča mense sa izdubinom za grobić moćiju, te oprsник urešen na sredini velikim križem, što na vrhu i podanku završuje na trokut, a na pobočnim kracima ravnom čampragom. Sudeć po obliku križa spada oprsник u starije sredovječno doba.

Sredovječnom svetištu pripadaju i dva kamena kipa, uzidana nad istočnim vratima crkve, što predstavljaju dva sveta odvjetnika ninska sv. Ambroza i sv. Asella.

Kip sv. Asella u pol naravne veličine predstavlja sveca, odjevena dugom do tla tunikom, pak do pola potkoljenicâ sižućom tunicetom, te kazulom, koje stražnje krilo pada skoro do tla, a prednje, radi podignutih ruku u simetrične nabore svedeno, do ispod koljena. Na glavi nosi nisku mitru, kako su bile u porabi u XII. i XIII. vijeku. Oko vrata ima zavrnut ovisok ovratnik (amictus) starijeg sredovječnog oblika. Iza glave u nadignutom reljefu je okrugao svetački vijenac. Svetac spram ramena prignutom desnicom blagosivlje po zapadnu, a lijevicom na lijevoj grudi drži otvorenu knjigu. Lice je oštra izraza, zenice su izvrtane.

Iz istog gradiva i iste veličine je kip sv. Ambroza, odjeven dugom tunikom, pak do nad noge sižućom oplovitom dalmatikom; oko vrata ovisok ovratnik a oko gole glave uzdignut okružni svetački vijenac. Desnicom, spuštenom o bok, drži o lancima sferoidalno kandilo, a lijevom zatvorenu knjigu. Đakonovo lice je golobrado, oštra izraza, izdubelih zenica. Oba kipa pod nogama imaju onizak stalak, te su morali izvorno stojati ili na žrtveniku ili na pregradi svetišta. Naziru se tragovi polihromije. Oblik odjela, sferoidalno kandilo i izradba odaju romanski svježiji preporod koncem XII. vijeka. Simetričnost nabora u odijelu sjeća na kiparske radnje XIII. vijeka u bazilici sv. Stošije u Zadru i na spljetskom zvoniku.

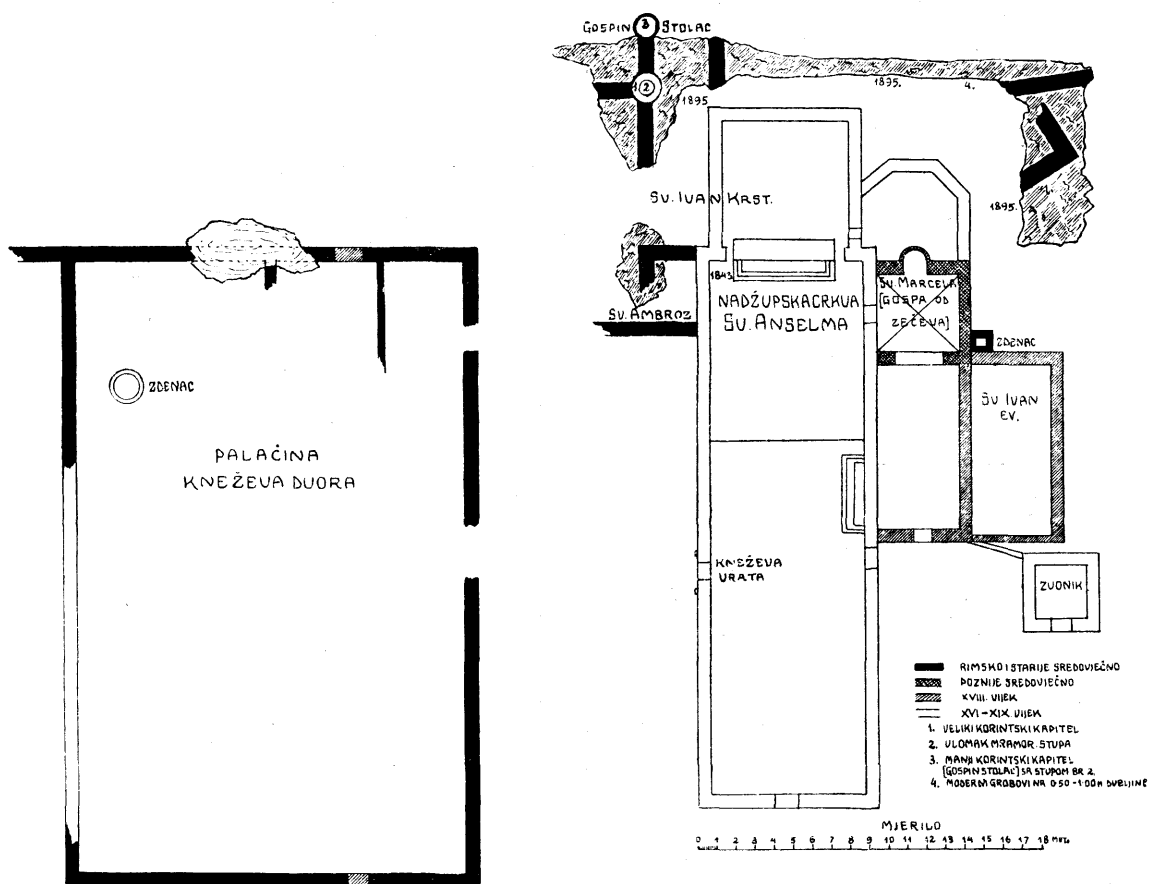
Među sakristijom crkve i krunskim dvorom na raskrižju glavne ulice od vajkada je stojao lijep rimski kapitel, 0'66 m. visok, po predaji donešen iz ruše-

i d.; Zvonik spljetske stolne crkve u Vjesn. hrv. arh. dr. NS. I, str. 63.

¹ Bianchi, Zara crist. II, 246; Benevenia, Contributo itd. „Il Dalmata“ 1885, br. 15.

vina kod crkve sv. Mihovila (Tloris br. 2), pokriven s velikom kamenom pločom s napisom, odnosećim se na popravak krunskog dvora g. 1673. Služio je kao žrtvenik za polaganje kipa bl. Gospe od Zečeva za ophoda molitvenih dana. Tri metra zapadno od toga karakterističnoga „Gospinoga Stôca“, kako ga Ninjani nazivlju, vidio se u tlu kružast kameni predmet, što je u promjeru imao oko 0·90 m, nalik kruni bunara. Ninska predaja je to mjesto držala položajem negdanje krstione.

Da se ta zagonetka doriješi, g. 1895. pokuša g. dr. P. Sticotti (sada kustos gradskoga muzeja u Trstu) otkopati oko crkve jamu, i tako se došlo do važnih

Sl. 48. Ninska stolna crkva i njezina okolica.

tragova. Bje otkriven najprije velik korintski kapitel 1·20×1·20 m. (sl. 48, br. 1) koji je počivao na raskrižju dvajuh starinskih zidova, a do njega ulomak mramornoga stupa (br. 2), koji se u razmjerju sudara s kapitelom Gospinog Stôca (br. 3). Veliki je kapitel bio naokolo obložen sa osam kamenih ploča, očevidno šest pločnika. Gornja stranica ovoga velikoga kapitela na slijedeći je način pre-rađena. Vrh kapitela bi orubljen 0·20 m. širokim pojasom, a sredina u promjeru od 0·70 m izdubena za 0·27 m. dubine. Uz to su na pojasu s jednoga kraja izdubene 4 rupe; dvije krajnje okrugle sa promjerom 0·04, a obje srednje četvor-

naste 0'06 m. duge. Očevidno je ovaj kapitel bio priredan, da nosi neki teški predmet, što je unj pričvršćen bio podankom, i onda željeznim kolutom, osiguranim na 4 željezne priječke. Poznato je, da se je u mletačkim gradovima, i to posred glavnog trga ili pred kneževom palačom vijala zastava sv. Marka na visokom šandaracu. Takav šandarac sa zastavom darova gradu Ninu mletačka vlada g. 1334.¹ Obzirom na položaj usred grada i glavnoga trga a pred kneževom palačom cijenimo, da je g. 1334. šandarac bio posađen u onaj kapitel i tako tumačimo one na njemu napravljene izdubine. Tada mora da je kapitel posađen bio na ovo mjesto, donešen s ruševina monumentalne rimske zgrade. Obzirom na veliku težinu kapitela smije se slutiti, da je ta zgrada morala biti u neposrednoj blizini.

Dalje iza crkve našlo se tragova trijuh zidova po prilici 1'50 m. nad zemljom, pak modernih grobova na 0'50—1'00 m. dubine pod razinom tla (sl. 48, br. 4). Kad se je g. 1900 sadilo stabla s jugozapadne strane crkve od zdenca i zvonika uz kapelu bl. Gospe od Zečeva, naišlo se na više zidova, kojih 0'50 m. pod površinom, i na jedan kanal, ali ovi nahođaji nisu snimljeni.

Pred crkvom pri uglu sjeverne strane duboko su u zemlju zasađena dva krta kaneliranih mramornih rimskih stupova, a uz sučelno pročelje negdanje biskupske palače ima krt sličnoga stupa, kojemu srednji segmenat iznosi 0'80, a po tom promjer oko 1'10 m, te bi se sudarao s velikim kapitelom. Tu je također i kamena baza 0'65×0'65 i 0'30 m. visoka.

Ostaci dekorativnih česti svetišta starije sredovječne crkve također su amo tamo rasijani. U dvorištu nadžupske kuće sučelice ima komad oprsnika od bijelog kamena, vis. 1'04, širok 0'38, a 0'11 m. debeo, koji na boku ima 0'05 širok okomit žlijeb za pričvršćenje. Na licu je urešen pleterom u plitkom reljefu; na naličju je gladak.

Ninski zvonik se spominje već u XVI. vijeku. Popravljan je g. 1681., ali je potla nastradao. Za popravka g. 1771. našlo se među ruševinama zvono sa napisom S . ASELLVS EP . MCCC. Sadašnji zvonik je 32 m visok.

Podrtine biskupske palače su preko Srednje ulice, sučelice crkvi. Tu su stolovali najprije narodni hrvatski biskupi već u drugoj polovini IX. vijeka, pak ninski do polovine XV. vijeka.² Do konca XV. vijeka o biskupskoj palači susretamo češće po koju nuzgrednu uspomenu. U ovoj palači je duže vremena zasedao veliki državni sabor hrvatske kraljevine g. 1396.³ Pošto je grad počeo stradati od groznice, papa Innocentije VIII. dozvoli ninskomu biskupu, da stoluje u Zadru.⁴ Zapuštana palača naravno da je morala trpiti. Početkom XVI. vijeka uslijed turskoga opsijedanja s gradom je i palača nastradala, a izmakom ovoga vijeka bila je i ruševinom, te je tek za biskupa Jurja IV. Perkića (1690—1703.) obnovljena, kako se razabire po njegovom grbu, uzidanom nad glavnim vratima.⁵

¹ Ljubić, Listine V, 271.

² Sr. Alačević, La congregazione generale tenuta a Nona nel 1396; B. D, 1897, str. 15.

³ Isprava 10. IV. Rim 1486; de Grassis n. mj. br. 22, str. 117.

⁴ Rad nezdravog zraka ninski biskupi već prije

g. 1488 stanuju u Zadru, Farlati, n. d. IV, str. 224.

⁵ Na štitu po sredini kruglja, a na njoj šestokračna zvijezda; nad štitom EP(iscopu)S N(on)A(e).

Udobnije ju je priredio biskup Ante Tripković (1754—1770.) tako, da je Dandolo na prvom dolasku u Dalmaciju, uslijed nevremena svrnuv u Nin, u njoj mogao odsjesti.

E. Ostale ninske crkve.

Pri sredini grada Nina nešto k sjevernoj strani, a sučelice Medovićevo vrtu, gdje se otkrili kipovi Daniellijeve zbirke, stoji zapuštena crkva sv. Mihovila na maloj visini, koja već na prvi pogled odavaše, da se tu kriju ruševine oveće zgrade. Pomjesna predaja je htjela, da je tu negda stojala arena ili amphitheatar. Pri prvome pokusu g. 1894. našli se zaista pod crkvom ulomci sjajne trabeacije prvoga vijeka po Kr., a pod svetištem substrukcija monumentalne zgrade. Dvije godine kasnije kopalo se ispred crkve, te se ispostavilo, da je tu bio rimski hram na tri celle, orijentovan na jugoistok. Toj zgradi valjda pripada i kapitel „Gospina Stôca“ kod nadžupske crkve, kao i drugi, što ga je u svom vrtu kod crkve sv. Mihovila našao Bene Bigić, te je prenešen u kuću Štulića pok. Ante u ninskom varošu Klanicama. Arhitrav i zofor su urešeni fino izrađenom vajarijom u polurelijefu, koja odaje doba prvih Flavijevaca ili najkasnije Trajanovo.

Sama crkva sv. Mihovila nije vele stara¹, a u drugoj polovini XVII. vijeka bila je obnovljena². Vrata sa timpanom na puni luk, koja sjećaju na starokršćanska vrata po sjevernoj Dalmaciji, osobito na ona sv. Donata u Zadru, valjda su ostatak nešto starije crkve. U crkvi je uzidano više ulomaka starijega sredovječnoga doba, a spomena su vrijedna dva komada mramornoga pražića od vrata stare crkve ili od svetišta, urešena čokotom u polurelijefu.

Crkva sv. Ambroza sa graditeljskoga je gledišta važan spomenik, koji je Jackson³ temeljito proučio. Na zgradi samoj opaža se, da je bila u XIII. ili XIV. vijeku popravljena, i tom prigodom da je za pročelje i za nutarnje pornjake upotrebljeno starorimsko kamenje, a popravljala se i polovinom XV. vijeka⁴. Od starije sredovječne crkve preostalo je još posvođeno svetište, a čini se, da crkva djelomice počiva na zidovima rimskoga doba.

Crkvi s južne strane su ruševine samostana, koji je također bio pregrađivan i dograđivan u više navrata. Vidi se uloženo kao gradivo u zidovima arhitektonskih ulomaka starijega sredovječnoga doba; među njima jedan sa poznatim pleterom u plitkom reljefu, i jedan nadgrobni spomenik. Samostan se počimlje spominjati u ispravama počam od XIII. vijeka, te nam se sačuvao i otisak pečata od g. 1233.⁵ Imamo i katastar samostanskoga posjeda od g. 1449, koji se nalazio skoro po svim selima ninske županije.⁶

¹ XII. 1448: „locus eundo ad s. Michaellem“; de Grassis n. mj. br. 13, str. 87; 28. II. 1449: „fraternitas sancti Michaelis de Nona“; n. mj. br. 13, str. 87.

² Civranov katastar g. 1675., L. VII, sv. 4, fo. 4. 19. V. g. 1677. crkva se je iz nova slikala.

³ Dalmatia I, 348 i d. gdje se nagađa, da bi crkva bila XIII. vijeka.

⁴ XII. g. 1448. oporučio je ovoj crkvi odličan

građanin svotu za popravak. De Grassis n. mj. br. 13, str. 84.

⁵ Izvorna pergamena 6. X. 1233 u Namj. arh. od-sjek sv. Krševana, M. B. C. I, br. 5; sr. Ljubić, Dva popisa listina sv. Krševana, Starine XIX, 18.

⁶ 28. II. 1449. Dessegnamenti delli beni della abbazia di Nona; de Grassis n. mj. br. 12 str. 70—81.

Na susjednoj Medovićevoj njivi uz Rječinu (na tlorisu označena g. 1897.) pokusnim iskapanjem počela se otkrivati starorimska javna zgrada, sudeći po profilovanom stilobatu korintskoga sloga.

Sjaj i blagostanje grada Nina za srednjega vijeka posvjedočuju nam još mnoge javne zgrade, o kojima su do nas doprle mršave poznije vijesti. Položaj tih zgrada je većim dijelom naznačen u Civranovom katastru od g. 1677.¹ Na sjeveroistočnom kraju grada još se ističe velika gomila ruševina, koja se g. 1677. označuje kao kula Kandija Velika, u kojoj se čuvala ratna municija. Zgrada je bila posvođena. Za srednjega vijeka bijaše to gradska tvrđinja (*castrum*)², a narod ju nazivlje „Banovac“. Početkom XVI. vijeka se je već namjeravalo suziti obrambeni opseg gradskih utvrda i usredotočiti sve sile u ojačanje te gradske tvrđinje, koja je bila u jako lošem stanju.³ Nu do ostvarenja toga nauma nije nigda došlo, te je u slijedećem vijeku gradska tvrđinja zapuštena ruševina.

Crkva sv. Ivana Evanđeliste među sv. Mihovilom i sv. Marcellom u sjevernom dijelu grada već koncem XVI. vijeka bijaše podružnica zadarskih Trećoredaca.⁴

Među sv. Ivanom Krstiteljem i gradskom tvrđinjom Kandija Velika vide se ruševine crkve sv. Margarite⁵, a njoj na jugoistoku podrtine dominikanskoga samostana sv. Ivana Krstitelja, što je već u XV. vijeku opstojao.⁶ U njoj je bila prvobitno grobnica sa pločom predstavljajućom velmožu XII. ili XIII. vijeka, sada sahranjenom u crkvi sv. Križa. Danas je ovdje općinsko groblje.

Prilično se još drži zapuštena crkvića sv. Antuna opata u glavnoj ulici među sv. Ambrozom i sv. Križem.⁷ Crkvića sv. Duha, sada zidoderina, na jug od stolne crkve, spominje se polovinom XV. vijeka.⁸ Nepoznat je položaj ivanovačkoga priorata u gradu kod crkve sv. Martina⁹, i položaj crkve sv. Stjepana.¹⁰

¹ Bianchi, Zara crist. II, str. 253 i d. bilježi povijest ninskih crkava na temelju slabo pouzdanih izvora.

² 27. XII. 1478: „in civitate None in confinio Castri“. Namj. arch. Atti S. Grisogono, Cas. XV, br. 246.

³ Sr. Ljubić, Comm. et rel. ven. I, 173, 183; II, 13, 26, 43, 44.

⁴ Spominje se 28. II, 1449, de Grassis n. mj. br. 12, str. 75. Civranov katastar g. 1677 br. 27, fo 164. najstarija isprava 23. XI. g. 1593, br. 61, fo 107. Za požara g. 1646. propala sasvim, da su joj se samo ruševine vidjele. 10. V. 1670, de Grassis br. 97, str. 327 i d.: „ecclesia s. Joannis evangelistae, rectoriae titulo“.

⁵ Spominje se već 23. II 1449; de Grassis n. mj. br. 12, str. 76 i d.; Civr. katastar g. 1675 br. 49 fo 95.

⁶ N. mj. br. 80 fo. 122—127; najstarija isprava 20. III. 1495; samostan spomenut prvi put kao s. Joannes Praedicatorum XII. 1448. i 28. II. 1449. De Grassis n. mj. br. 12, str. 75 i 13, str. 87; sr. str. 281.

⁷ U katastru g. 1677 pod br. 122. Opis posjeda u Civr. katastru g. 1675; de Grassis n. mj. br. 97, str. 327—30, 10. V. 1670.

⁸ Bratovština sv. Duha u Ninu XII. 1448. i 28. II. 1449; de Grassis n. mj. br. 12, str. 77; br. 13, str. 184. Katastar g. 1677, br. 4, fo. 11: 5. VIII. 1599: „horto posto in città nel confin di S. Spirito“ br. 69 fo. 113; de Grassis n. mj. br. 97, str. 327—30.

⁹ De Grassis n. mj. br. 70, fo. 109; br. 120, fo. 216.

¹⁰ Spominje se „ecclesia sancti Stephani de Nona“ u ispravi 28. II. 1449; de Grassis n. mj. br. 12, str. 75.

F. Starohrvatski krunski dvor.

U središtu grada su podrtine najvažnije ninske zgrade, koju narod nazivlje Palačina, a isprave kneževskim dvorom (palatium comitis ili comitatus). To je skupina od više zgrada, u kojoj se osobito ističu ostaci palače i dvorska kapela sv. Križa. Stalno je, da su u ovoj palači stanovali župani i knezovi ninski, a narodna predaja hoće, da su se u Palačini krunili hrvatski kraljevi. Donekle potvrđuju i isprave, da je u Ninu bio krunski dvor, u kojemu su stolovali hrvatski kraljevi. Palača se svojom dužinom protezala usporedno stolnoj crkvi sa sjeverne strane na 11·50 m. duljine (sl. 48). Zgrada je u tlorisu pravokutna, perimetralni zidovi se s južne i zapadne strane dobro razabiru, dočim su s drugih strana, kao što i nutrina, pod ruševinama ili poznijim dogracima. Dvije duže stranice, južna i sjeverna, mjere 32·96, a kraće po 23·75 m. Na pročelju spram crkve u sredini bila su velika vrata bez pragova, 3·36 m. široka, a dalje k istoku manja vrata 1·10 m. široka. Zapadna stranica nije imala izvorno vrata; otvor, što se opaža, je poznije udešen. U sjevernoj stranici nije moguće opredijeliti otvore, jer su ostanci zida pod ruševinama, nu i tu su morala biti vrata u dvorište. Istočna stranica rek bi da je po sredini imala izdubina ili apsida. U nutrini opaža se samo velik zidan zdenac sredovječnoga oblika i nekoliko prizida; ostale česti nutrnje razdjelbe zasute su sasvim.

Najbolje su sačuvani južni i zapadni zid u visini do preko 2 m, ali ipak gdjegdje prorovan; pri vrhu je širok 0·68 m. Nadžupnik nadpop Pavao Zanki pripovjedio nam je, da se sjeća, kada su još svi zidovi, sve do podstrešja čitavi bili i da je palača bila samo na jedan kat; rasulo je dakle nastalo ovih zadnjih 40 godina.

Nad glavnim vratima palače bila su uzidana dva spomenika: sada uz južni zid prislonjen veliki lav sv. Marka sa grbom generalnoga providura Petra Civrana, kao na Donjim Vratima. Napis, što je pod grbom bio nad vratima uzidan, sada je na obližnjem „Gospinom Stôcu“ te glasi: PRAETORIVM | PLVRIES BELLORVM MOLESTIIS EREPTVM | S(enatus) C(onsulto) | REGENDIS POPVLIS | MAGNIFICENTIVS ERIGITVR | A PETRO CIVRANO | MAXIMO DAL(matiaae) ET ALB(aniae) MODERATORE | ANNO SALVTIS | MDCLXXIII.

Palačina je za cijelo u prvi kraj bila javna zgrada, pak je za poznijega srednjega vijeka i u novo doba bila kneževskom palačom. Čini se stoga, da je ninska predaja osnovana, da je za doba narodne dinastije bila vladarska palača i da su u njoj hrvatski vladari stanovali. Pravokutni oblik tlorisa odgovara u glavnom osnovi krunskih dvoraca u Rogovu i Bihaču.¹ Neposredna pako blizina do glavne crkve sudarala bi se sa predajom: kroz glavna vrata palače vladar je приходio crkvi na pobočna vratašca, još dandanas urešena sa dva kipa.

Za hrvatskih vladara u ovom su dvoru stolovali ninski župani i knezovi, a odsijedali su u njem i ugarsko-hrvatski kraljevi, kada bi salazili na primorje, te držali državne sabore. Živa je još uspomena u narodu o boravku kraljice Ma-

¹ Sr. Vjesnik hrv. arh. dr. NS. II, str. 142 i d.; III, 219 i d.; 89 i d.

rije u Ninu, kamo je iza tamnovanja u Novigradu došla, da se galijom preveze u Senj (1387.), kao što i o državnom saboru g. 1396.¹

Kad je Nin g. 1328. potpao pod Mletke, u dvoru se ukonačio mletački knez, a jer je zgrada bila trošna, građani ju velikim troškom popravili g. 1334.² U kneževoj palači zasijeda i od mletačke vlade delegovani sud.³

S gradom je u XVI. vijeku stradala i palača, te je sve do kandijskoga rata (1646.) bila u takovom stanju, da u njoj knez nije mogao obojavati.⁴ Postradala je pak sasvim samovoljnim požarom grada one godine. Bila je napokon popravljena po dovršenom ratu gradivom iz zadarske tvrde g. 1673.⁵, kao što navedeni napis svjedoči. Zadnji put je bila popravljena g. 1778.

Da su hrvatski vladari stolovali u Ninu i tu imali svoj dvor, zaključujemo iz više isprava. U darovnici od g. 1069. kralj Petar Krešimir izrično veli, da je tu povelju izdao: „in nostro coenaculo nonensi residens, una cum nostris iupanis, comitibus, atque banis, capellanis etiam nostrae regalis aulae“. U ninskom vladarskom dvoru bijaše dakle i velika blagovaonica, u kojoj je vladar, okružen ne samo od svojih dvorjanika, nego i u prisutnosti zadarskoga biskupa i bizantinskoga namjesnika držao državno vijeće.⁶ Ta dvorana je za cijelo bila u zgradi, koje ruševine opisasmo, i to u prizemlju, a spominje se još u XV. vijeku kao dvorana vijećanja gradskoga vijeća.⁷ Takova dvorana je bila i u krunskom dvoru na Mirima kod Bihaća.⁸ Premda je nad ovim dvorom prohujalo toliko vijekova i nezgoda, sustavno istraživanje bi ipak urodilo dragocjenim kakvim podatkom barem za starohrvatsku državnu uredbu. Ova dvorana biva u poznijim ispravama nazivana: „Sala magna residentiae comitis — Loggia Magna civitatis Nonae — Loggia publica con sala sopra discoperta“⁹, te je u prizemlju imala otvorenu ložu, gdje je knez proglašivao osude, a gore dvoranu, u kojoj se vijećalo.

Usporediv ove vijesti možemo opredijeliti i položaj vijećnice. Bila je nedvojbeno u opsegu krunskoga dvora, a po katastru g. 1677. s južne strane uz glavnu ulicu, dakle u crti među kapelom sv. Križa i stolnom crkvom, sučelice čestici na tlorisu grada označenoj brojem 137.¹⁰ Tu se doista vide zidoderine odulje pravokutne zgrade i među ovom i kneževom palačom trokutna zgrada. Ova tro-

¹ Sr. Alačević, La congregazione generale fatta a Nona nel 1396; B. D. 1891, str. 125 i d.

² Ljubić, Listine V, 271.

³ a) 6—7. IV. 1336. Od mletačke vlade delegovani suci zadarski knez Marin Superancio, šibenski Blaž Zeno i ninski Andrija Mari-petro potvrđuju nagodbu među općinom ninskom i zadarskim koludricama sv. Marije de Melta: „die septimo Aprilis in Palatio Comitatus Nonae . . .“ Arhiv koludričkoga samostana sv. Marije u Zadru.

⁴ Atti Leonardo Foscolo II, 219.

⁵ Zara, 1672, 10. Nov. Atti di Zorzi Morosini L. I, 447. Cfr. 7. Marzo 1673; Ibid. p. 448. Zara, 2. Marzo 1673. Atti Zorzi Morosini L. I, 446.

⁶ Rački, Doc. str. 72.

⁷ 28. IV. 1471.: „Nonae in sala magna residentiae magnifici domini Comitatus in pleno et generali consilio Nonae ibique congregato solemniter ad sonum campanae ut consuetudinis est antiquae.“ De Grassis n. mj. br. 89, str. 106.

⁸ Vjesnik hrv. arh. dr. NS. III, str. 221.

⁹ 12. II. 1419. u Ninu; de Grassis br. 10, str. 64; katastar g. 1677. sr. Vjesnik hrv. arh. dr. IV, str. 163, br. 144.

¹⁰ U našem tlorisu grada Nina čitka „Loža“ je pogrešno dopisana k čestici 144, dočim bi morala stojati među brojka 91 i 137.

kutna zgrada cijenimo da bijaše gradska vijećnica, jer je pročelje imala na glavni gradski trg. Tu bi se imalo potražiti ostanke blagovaonice (coenaculum) hrvatskih kraljeva, gdje su se obdržavala državna vijeća.

U opsegu kneževskoga dvora bila je i posebna kuća za županijskoga kancelara, nazvana „Cancellaria“. Ta je kuća bila uz samu glavnu zgradu sa sjeverne strane (katastar g. 1677. br. 92). Spominje se u ispravama počam od druge polovine XV. vijeka.¹ Za kancelarijom dalje na sjever bila je stara bolnica, što je od starine trošna g. 1471. bila zamijenjena za kuću kod sv. Marije. Među bolnicom i dvorskom kapelom sv. Križa mora da su bili stanovi dvorskih kapelana, koje spominju isprave hrvatskih vladara.

Na istočnom uglu skupa zgrada, što sačinjavahu starohrvatski krunski dvor, posrijed grada diže se mala ali karakteristična crkva sv. Križa. I ne obziruć se na to, da su sredovječni krunski dvorovi imali i svoju kapelu, sam položaj već na prvi mah odaje, da je sv. Križ bio integralna čest dvora.

Dok stariji povjesni izvori ob ovom spomeniku muče, sama zgrada odaje nam doba svoga postanja. Zgrada je križne osnove sa valjkastom izvana, a iznutra čunjastom kupolom, dakle onoga tipa, koji se od V. vijeka susreća na velikim mauzolejima, gdje bi u pobočnim nišama počivali sarkofazi zakladateljâ, kao što u mauzoleju Galle Placidije u Ravenni, s kojim se naša zgrada najviše podudara.² Zidanje nepravilno sitnim kamenom sa obilatim fugama, takozvano saracensko djelo, odgovara VII. ili VIII. vijeku.

Svi ilustratori ovoga spomenika ističu, da su vrata s napisom na nadvratniku najvažniji dio ovoga spomenika.³ Ta vrata su izvjesno u svojem izvornom obliku doprla do nas, te je i nadvratnik suvremen postanju zgrade i za to mjesto izrađen⁴; valjda je otučen timpanom, što je stao nad vanjskim licem. Ornamentacija i po kompoziciji i po izradbi odgovara drugoj polovini VII. ili VIII. vijeku, te se slaže i sa načinom zidanja i s tipom zgrade.

Poznati već napis na donjem nutarnjem rubu nadvratnika, tako da gleda tlo, svojom dužinom, je točno odmjereno baš za otvor vrata, što i bez inoga po-

¹ 28. IV. 1471; de Grassis n. mj. br. 19, str. 106 i d.: „apud domum quae vocatur Cancellaria“.

² Sr. Kraus, *Gesch. der christl. Kunst.*, I² str. 356; Holtzinger, *Die altchr. Architektur*, str. 248, 252; sr. Corroyer, *L'architecture romane* str. 167 i d., gdje se navodi i kapela sv. Trojstva u Lérinsu VII. ili VIII. vijeka, s kojom se crkvice sv. Križa u Ninu podudara glede građenja, najskoli radi oblika kupole.

³ Literatura navedena je kod Bulića *Hrvatski spom. u kninskoj okolici I*, str. 36; Radić, *Starohrv. prosvjeta I*, 258; sr. Benevenia, *Contributo alla storia di Nona*, podlistak „Il Dalmata“ 1885, br. 96. Pošto je ovaj spomenik iscrpivo opisan s arhitektonskog gledišta, mi se ograničujemo samo na još nedorješena pitanja glede nadvratnika i doba građenja.

⁴ Jackson, *Dalmatia I* 348 naglasuje, da nadvratnik ima izvana kosi oblik, te da naliči pobočnoj strani sarkofaga, a po tom tkogod je ustvrdio (B. D. 1888 br. 3, *Narodni List* 1888 br. 32), da je nadvratnik čest starijega spomenika, uzidan kao gradivo u crkvicu. Ispitav na licu mjesta opetovano nadvratnik, moramo izjaviti, da ta tvrdnja nije umjesna. Nadvratnik svojim oblikom i izmjerom odgovara točno vratima i debljini zida. S donje strane su dvije rupe za okomite stožere, te je rub, na kojem teče napis, 0.075 m. širok, a odskače za nekoliko centimetara od površine. Što se oblika tiče, podudara se ovaj nadvratnik s onim južnih vrata stolne crkve u Spljetu sedmoga vijeka (Bulić n. dj. 35), i sv. Lovre u Zadru (n. mj. 37).

tvrdjuje suvremenost nadvratnika sa zgradom. Ne stoji nagađanje, da bi se neka pismena napisa krila za pobočnim pragovima. Tekst je o sebi potpun. Oblik pismena je kapitalni, i to frankogallškoga ili merovinškoga doba; najskoli oblik pismena G je čisto franko-gallškoga alfabeta, što ne prelazi IX. vijeka, a u najvišoj je porabi od VI. do VIII.¹ Također pisme D, kojemu se okomita hasta produljuje iznad trbuha, tako da više naliči minuskulnom modernom b, rijetko kad prelazi u IX. vijek, a najviše je u porabi bilo za vižigotskih kraljeva i Merovinga VI. i VII. vijeka.² Od ostalih paleografskih oblika najmarkantniji je onaj pismena ž (s), koji nije ino nego merovinški rukopisni oblik pismena S. Naglasiti nam je još jednu dosle neuvaženu paleografsku osebnost, to jest sillabičnu interpunkciju: razgodak stoji iza svake slovke. Slovcani razgodak je obilježjem najstarijega sredovječnoga doba, svakako pretkarolinškoga.³ Po općim paleografskim obilježjima napis spada u doba starije od IX. vijeka. Karakteristični paleografski oblici, koji su na ninskom nadvratniku, pojavljuju se i na nadgrobnom napisu spljetskoga nadbiskupa Ivana Ravenjana oko g. 680.⁴ osobito istovjetni oblik pismena G. Dakako da je Ivanov napis pomniji udjelan, te se primiče više tipu elegantne merovinške kapitale, dok je ninski nemarno uklesan, te odaje više rustičnu kapitalu.

Sam se napis dosle raznolično čitao i tumačio, jer je 7. i 8. slovka (me is.) nastradala od udaraca. Slijedeće čitanje je izvjesno: GO · DE · žAI · IVP · PA · NO · ME · IS · TO · DO · MO · CO. Sedma slovka sastoji se od dva pismena. Prvo je uncijalno rukopisno M, kojega prva polovina ima oblik obratno napisanu pismenu D, a druga vodoravnu pak okomitu hastu. Iz ovoga tipa razvio se je pozniji gotički Q. Drugo pisme je E, od kojega preostaje još gornji lijevi dio [—]. Osma slovka je IS, gdje je pisme S izvjesno, a od pismena I vidi se otučeni trag. Po tom se napis mora čitati: Godesav iuppano me isto domo co(nstruxit). 7—9. slovka ME IS TO bile su dosle ispravljane i čitane CHRISTO. Nego to ne stoji nikako radi dva razloga. Najprije, prvo pisme je očito M merovinške kapitale, koje često u prvoj polovini ima trbušinu na lijevo mjesto oštrokutnih krakova, te je isključena tobožnja vezanica CH; pošto pisme C ne opstoji faktično, a među dvima okomitim hastama || nema spoja po sredini, da bi bilo pismo H, nego na vrhu [—], po čem je ovo jedno pisme, a ne dva. Pismenu r nema ni traga ni mjesta. Napokon po slovcanom razgotku, koji je proveden u svemkolikom tekstu, bilo bi u predloženom slučaju CHR I · TO; ali za to na napisu nije mjesta. S druge strane čitanje: Godesav iuppano Christo co(nsecravit) je protiv duha i stila doba. Sama o sebi riječ Christo u votivnom napisu VII. ili VIII. vijeka, kad se je obilovalo počasnim pridjevcima prema bogu i svecima, ili neizbježivim domecima deo, salvatori, domino itd. bio bi slučaj nepoznat u starokršćanskoj epigrafiji. Nu protiv duha doba je i pisanje Krstova imena ispravnim latinskim oblikom, barem u zemljama, koje su na razmeđu među istokom i zapadom, gdje obično Krstovo ime biva označeno kraticama: XTS, XP, XPC, XPI, XC, XPO.

¹ Mabillon, De re diplomatica, str. 363.

² Deux Benedictins, N. Traité de Diplomatique II², str. 318.

³ Deux Benedictins n. dj. v. III, str. 461, tab. XXV.

⁴ Sr. Bulić n. dj. str. 35.

O jezičnim osebnostima već je Rački zgodno kazao svoju, osobito glede oblika isto domo mjesto istam donum, koji dolazi u starohrvatskim ispravama.¹ Nije rijedak slučaj, kao što je i naš, da kroz posvetni napis čitaocu sam spomenik kaže, tko ga je sazdao: Godeslav, župan (ninski), sazdao je mene ovu kuću.

Na pragovima vrata uklesana su tri križa različita oblika, odnoseća se na obred posvećenja crkve, i to manji oltarski križ (crux benedictionalis) izvana na desno, ophodni križ (crux stationalis) izvana na lijevo, i viseći križ (crux gemmata) iznutra lijevo.

Rekosmo, da je crkvice sv. Križa mauzolejskoga oblika, a u dvorskim kapelama ili oko njih su se pokapali vladari i velmože za starijega srednjega vijeka. Moguće je, da i riječ isto domo u napisu na nadvratniku znači pogrebnu kapelu, grobnicu, a ne lih bogoštovnu zgradu.

G. 1895. pokušalo se i s južne strane sv. Križa kopati, pa se na 1'00 m. dubine naišlo na nekoliko grobova; ali kada se vidilo, da nisu iz rimskoga doba, obustavilo se istraživanje i zasulo jamu. Nutarnje tlo crkvice je nadignuto nad izvornim tlom. Trebalo bi svakako kopati u crkvici i oko nje, da se vidi, iz kojega su doba grobnice, i da li su se tu pokapali velmože i vladari hrvatski, koji su stolovali u ninskom krunskom dvoru. Valjda se nađe i grob zasnovateljâ zadužbine župana Sedeslava, što nam ga napis spominje.

Crkva sv. Križa bila je vazda patronatskoga prava ninskoga kneza, te je posjedovala veliku nadarbinu.² Posjedi ove crkve u ninskoj zupaniji poznati su još pod imenom „Križine“ u negdanjem selu Prhovu na jugoistočnom kraju gradskoga teritorija spram Poljica, pak u Privlaci.

Na istočnoj strani krunskoga dvora među kapelom i vijećnicom vide se ruševine raznih zgrada. Svakako je tu morao biti stan za dvorjanike, za dvornika i služinčad, pak onda gospodarstvena zdanja. Po svemu čini se, da je krunski ninski dvor skup raznih zdanja, raspoređenih okolo velikoga dvorišta, te je sačinjavao posebni otok usred grada. Od ovih zgrada biti će, da je dvorska kapela suvremena prvom pokrštenju Hrvata, te da siže u drugu polovinu VII. ili u početak VIII. vijeka. Palača, sudeći po načinu zidanja, bila bi starija od dvorske kapele, te bi mogla stati u savezu s onim pokretom podizanja utvrđenih zgrada, koji se je u našim zemljama pojavio za restauracije bizantinskoga carstva u VI.

¹ Kod Bulića n. dj. str. 36. B. D. 1888, br. 1.

² „1675. Benefizio di S. Croce di Nona, tenuto dal canonico Don Giovanni Schiulich.“ Posjedovao je ukupno 187 gonjala zemlje u šest komada. CK. 1675, f. 92 v — 93.

„1654, 20. VI. Lorenzo Dolfin prov. generale conferisce a Don Giovanni Stulich il beneficio di Santa Croce dentro le mura di Nona, uacante per la morte di Don Agustin Giurcouich canonico abbate e primicerio di quella Cattedrale, di cui in defficienza del Reggimento di Nona (ne bilo tada kneza) s'appar-

tiene l'elletione giusta le Ducali dell' Eccellentissimo Senato di 30 Maggio 1654 all' Eccellentissimo Provveditore generale. N. mj. f. 93.

1654, 23. VI. Biskup ninski Frano Andreis podjeljuje crkveno ustoličenje.

1654, 1. VIII. Dukala o ustoličenju.

1654, 1. X. Gen. providur Loreño Dolfin uvodi u posjed. N. mj. f. 93.

Sr. Katastar 1677. br. 133; 10. V. 1670. de Grassis n. mj. br. 97, str. 327.

i VII. vijeku.¹ Krunski dvor u Ninu bit će, da je najstarija skupina starohrvatskih spomenika, usko skupčanih sa najvažnijim i malo rasvijetljenim povjesnim razdobljem.

G. Trg Kreljevac.

Ovaj trg spram sjeverozapadne strane krunskoga dvora u narodnoj tradiciji nazivom usko je skupčan sa krunskim dvorom. Pokusnim iskapanjem u rujnu g. 1895. otkrilo se na 1'50 m. pod sadašnjim tlom zidove rimske ili starije sredovječne zgrade, jedva 0'45 m. debele, a visoke do 1'50 m. Ispod zidova je naslaga žute zemlje. Kopanje je doseglo do 4 m. dubljine, te je voda provrela, a Ninjani kašnje ogradiše zdenac. Među našastim predmetima dosta je spomenuti slijedeće: Surova baza kamenoga stupa, regbi sredovječna; kamena posuda u obliku kantara; jedan starinski utez; više neznatnih ulomaka od amfora i nad njima nekoliko pokrova. Po svoj prilici su to ostaci privatne kuće poznijega rimskoga doba. Otkriće je važno i s toga, jer je u blizini Đurovićeve (Medovićeve) vrta, odakle su izvađeni kipovi Daniellijeve zbirke, te možemo zaključiti, da u rimsko doba nije kao u poznije preko Kreljevca tekao glavni gradski put u sjeveroistočnom pravcu.

H. Različito.

Stari zdenac na raskrižju među stolnom crkvom, biskupskom palačom i krunskim dvorom, koji se spominje u sredovječnim ispravama, bi popravljen godine 1775, kako se razabire iz napisa, uzidanog u kruni: S(it) · D(eo) · G(loria) | PVTEALIS NONENSIS | IACOBO · GRADONICO | DALMATIAE PROCONSVLE | MARCO DEMVSTO | PRÆFACTO RESTAVRATA | ANNO · SAL(utis) MDCCLXXV.

U pločniku ispred nadžupske crkve na ploči nadgrobni napis biskupa Jakova Bragadina (1463—1474.), po svoj prilici izvađen iz pločnika crkve: HIC IACET IACOBVS BRAGADENO PATRITIVS VENETVS EPS. NÆ.

Na istom mjestu i s istog prvobitnoga položaja nadgrobni napis dosle nepoznatoga po tri puta ninskoga kneza Jeronima Bona od g. 1770.:

1770
HIC IACET HIERONYMVS BON FILIVS GEORGIJ PA TRITIVS VENETVS TERTIO COMES NO NEN OBIIT M = AVGVSTI

Nad vratima kuće sučelice Vigatovoj kući na Srednjoj ulici dva grba sa napisima, desno HE(redi) M(olin) 1511 APRIL(is), lijevo IO(annes) M(arcus) M(olin) 1514 IANV(ariu)S, odnoseći se na ninskoga kneza J. M. Molina.²

¹ Sr. Jireček, Das christl. Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer, SB. der Akad. der Wissensch. in Wien, Bd. CXXXVI, XI, str. 6 i d.

² Benevenia, Contributo itd. „Il Dalmata“ 1885, br. 13; Jackson, n. dj. I, 346.

Na komadu korniže rimske, uzidane visoko u oboru Marka Relje, spominje nam se nepoznat ninski knez g. 1575.: HANNIBAL CHRISSAVIVS COMES 1575.

Na ključu svoda u kući Kera nedaleko od groblja kod mora u potpunom reljefu bila je glava u naravnoj veličini s kalpakom. Kera, cijeneći da je u toj glavi blago, razsjekao je glavu od kalpaka, koji je još na mjestu. Kalpak ima sredovječni oblik, što se je tradicionalno sačuvao u porabi sve do prošloga vijeka; 0·16 vis., a 0·29 m. širok. U sredini sprijeda ima eliptičnu izdubinu, 0·09 m. vis., 0·06 šir., u koju je bio uložen grb na mozajik, od koga opstoji još crveni kamenčić, pričvršćen pomazom. Takav kalpak ima hrvatski velmoža na spomenutoj nadgrobnoj ploči iz crkve sv. Ivana Krstitelja (sada sv. Križa) XIII. vijeka, samo što je nešto viši i zatubastiji na vrhu.

Kod stare ninske obitelji Štulić čuva se muškaračko plemenitaško odijelo XVI. vijeka po prilici. Kalpak ima oblik sličan onomu na Kerinoj kući, te je od crvenoga glatkoga baršuna.

Dr. L. Jelić.